

Šime Jurić

NEKOLIKO SLUČAJEVA STARIJIH FINGIRANIH IMPRESUMA S IMENIMA MJESTA UZETIM S PODRUČJA JUGOSLAVIJE

Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 1964., X, br. 1-2.

O tzv. maskiranoj ili prurušenoj književnosti (literary disguises, supercherries litteraires, verkleidete Literatur, literaturnaja mistifikacija, i sl.) i o pojedinim njezinim problemima počelo se kod nas nešto više i sistematičnije pisati tek u najnovije doba. Tim u prvom redu mislim na nekoliko opširnijih papisa pseudonima koji su se pojavili u posljednje vrijeme.⁽¹⁾

Ali problematika ove vrste književnosti nipošto se ne iscrpljuje jedino u dešifriranju i razrješavanju pseudonima, šifara, različitih grafičkih znakova i simbola ovoga ili onoga pisca, ni u utvrđivanju autorstva pojedinih anonimnih i podmetnutih spisa. Prije svega, u maskiranu se književnost ubrajaju i djela kod kojih je prekriveno odnosno zamaskirano i njihovo tipografsko-nakladničko porijeklo. Pri tom nije važno koji su motivi vodili pojedine izdavače i tipografe da tako postupe, ni da li je piščevo ime spomenuto ili nije. U najširem smislu maskirana književnost obuhvaća i djela i spise u kojima se na bilo koji način svjesno prikriva pravi i stvarni smisao i značenje sadržaja nekog djela. Kao takva u literarnoj se povijesti smatraju tzv. djela na ključ, pa djela pri čijoj je obradbi namjerice upotrijebljena neadekvatna forma. Djela na ključ, kao što je poznato, jesu ona u kojima autor pod izmišljenim imenom odnosno u izmijenjenoj, fiktivnoj sredini aludira na određene zbiljske ličnosti, prilike i događaje. Ne ulazeći u opravdanost navedene kategorizacije maskirane književnosti, ističemo da znanstvena istraživanja posljednjih dviju skupina pripadaju prvenstveno u domenu literarne kritike ili literarne povijesti, a da se bibliografija za to zanima tek indirektno.

Ovdje bih želio govoriti isključivo o onoj skupini maskiranih djela na kojima je prikriveno ime njihova izdavača ili tiskara, zatim mjesto izdanja ili tiska, a eventualno i godina. Maskiranja na ovom području mogu se izvršiti uglavnom na dva načina:

STARI FINGIRANI IMPRESUMI

- 1) da se potpuno izostave ili svi podaci u impresumu ili jedan od njih, 2) da se zabilježe lažni (izmišljeni, fiktivni, netačni) navodi.

Prvi oblik maskiranja mogli bismo nazvati »nakladničko-tipografska anonimnost«, a drugi, analogno autorskoj pseudonimnosti, »nakladničko-tipografska pseudonimnost«.

Odsutnost podataka u impresumu odnosno svjesno podmetanje krivih oznaka na tome mjestu javlja se na knjigama ili samostalno ili spojeno s anonimnošću ili pseudonimnošću autora knjige. Bibliografska teorija i praksa, kao što je opće poznato, pri opisivanju knjiga vrlo mnogo polažu na impresum, jer se katkada jedino po tom podatku može raspoznati o kojem se i o kakvom izdanju radi. Elementi impresuma, svaki na svoj specifičan način, karakteriziraju i predstavljaju opisanu knjigu. Poradi toga s punim se pravom traži, kako od bibliotekara-bibliografa, opisivača knjige, tako i od svakoga znanstvenog radnika koji citira neko djelo, da po svaku cijenu, bio impresum u knjizi naveden ili ne bio, nastoji pronaći i u opisu zabilježiti i taj podatak. Iz tog se aspekta, eto, ima promatrati ovo što ćemo reći o spomenutoj skupini.

Kao što kod autorskih anonima i kriptonima, tako i pri nakladničko-tipografskom skrivanju podataka odnosno navođenju netačnih podataka u impresumu uvijek postoje neki motivi i razlozi koji su te suradnike na knjizi naveli da tako postupe. Odgovor na to osnovno pitanje može nam u vezi s maskiranim tiskopisom mnogo toga objasniti. Razlozi očito nisu uvijek jednaki, nego su vrlo različite moralne i materijalne prirode. Ipak, ako se stanoviti broj konkretnih slučajeva analizira i ako se pokuša da se oni psihološki shvate i protumače, čini se da bi se svi motivi te pojave, koliko god međusobno bili različiti i naoko sasvim subjektivni, dali više-manje svesti na ova četiri osnovna izvora:

a) površnost ili nezainteresiranost ili, nazovimo je tako, skromnost pojedinog izdavača ili tiskara.

Češće se događa da nakladnik-izdavač odnosno tiskar djela izostavi svoje ime i ostale podatke u impresumu jer mu se čini da to nije naročito potrebno istaknuti ili jer na to jednostavno ne misli. U prvim počecima tiskarstva, kao što je opće poznato, izišao je prilično velik broj inkunabula koje nemaju kolofona, tj. koje su bez podataka o imenu tiskara-izdavača, o mjestu tiska i o godini izdanja. Držim da je tu većinom posrijedi upravo ovakva ravnodušnost ili nezainteresiranost prema isticanju vlastitog imena. Ne smijemo zaboraviti da je duh srednjega vijeka u doba štampanja inkunabula u građanskom staležu bio još dosta jak, iako se upravo u to doba javlja i obratna pojava: da su mnogi tipografi vrlo svjesni i ponosni na svoj rad, o čemu dovoljno govore njihovi često vrlo patetični kolofoni u stihovima ili u prozi.

b) nakladnikova a ponekad i autorova proračunanost ili trgovačka spekulacija.

To se naročito često javlja kad se radi o djelima koja se izdaju za široke narodne slojeve, kao što su razna obiteljska izdanja beletrističnih djela, popularni spisi, školske knjige, »šund«-literatura itd. Tada se u impresumu najčešće izostavlja godina. Nema li na tiskopisu godine, naklada će, tako rezonira izdavač, ostati vječno mlada i kod manje iapućene publike Inoći će dugo vremena prolaziti kao novo izdanje. Nenavodenje vlastita imena na knjizi može, osim toga, pomoći onim izdavačima i tipografima koji su javnosti poznati po svojoj ne baš kvalitetnoj i savjesnoj nakladničko-tipografskoj djelatnosti, da svoj produkt plasiraju i tamo gdje inače možda ne bi imali uspjeha. Ponekad i sam pisac sugerira promjenu podatka u impresumu zbog nekih svojih posebnih razloga, npr. jer želi prikazati kao da je njegovo djelo izišlo u ovom ili onom mjestu, ili u neko određeno vrijeme, hoteći mu time dati pečat veće vjerodostojnosti; i sl.

c) stanovita vrsta izdavačeva ili tiskareva šegačenja s publikom, tj. svjesnoga i namjernog zbivanja šale s čitalačkom javnosti.

To se događa kad se tim postupkom želi zabaviti, nasmejati ili inače zainteresirati javnost. Te pojave, doduše, nisu naročito česte, ali ni sasvim osamljene. Uživanje u vlastitoj tajanstvenosti i promatranje kako okolina reagira na neke sitne i nedužne podvale zabavlja mnoge ljude pa se takvi ponekad nalaze i među fizičkim tvorcima knjiga. Češći su takvi slučajevi kod onih tiskopisa kod kojih je pisac istodobno i izdavač.

d) oprez ili, tačnije, strah tiskara ili nakladnika od posljedica i raznih netagodnosti koje bi ga mogle zadesiti zbog izdanoga ili tiskanog djela.

Kao što nad glavama duhovnih tvoraca knjiga, njihovih autora, tako i nad glavama njihovih tiskara i nakladnika visi Damoklov mač odgovornosti pred društvom i vlastima. U svakidašnjoj borbi za život i u najraznovrsnijim društvenim zbivanjima i previranjima pisana i tiskana knjiga pokazala se kao sredstvo koje ima najsugestivniju, dakle i najubojitiju snagu. Da bi zaštitile postojeći poredak, sve su vladajuće klase sad u većoj, sad u manjoj mjeri ograničile ili sasvim zabranile kritiziranje političko-socijalnih i ideoloških ustanova i normi svoga društvenog sistema. Za prestupnike predviđene su najraznovrsnije sankcije, od sitnih šikanacija, od zapljene tiskanog spisa, od globe, gubitka službe, zatvora, teške robije, do javnog paljenja inkriminiranih djela pa čak i skidanja glave tvrdoglavom i upornom kršitelju posvećenih društvenih okvira. Strah od progona i represalija osnovni je razlog što su tiskari i izdavači nepoćudnih dijela stoljećima bježali u anonimnost i konspiraciju, čuvajući najstroži inkognito ili maskirajući se pod kakvim izmišljenim imenom. Izuzetno veliki broj djela te vrste susrećemo u 13. stoljeću. Gotovo tri petine svih djela maskirane književnosti, koja su se iz spomenutih razloga ovila u plašt konspiracije, pripadaju tome stoljeću, vijeku velikih društvenopolitičkih previranja u feudalnoj Evropi koja su konačno dovela do francuske revolucije i konsternirane reakcije u drugim zemljama.

Ipak, pogrešno bi bilo misliti da su se baš u svakom tiskopisu, kod kojega je tiskar ili izdavač iz opreza ostao bezimen ili se pokrio maskom izmišljenih podataka, uvijek odviše slobodno tretirala kakva opasna socijalna ili politička pitanja, da mu je sadržaj bio heterodoksan, da se u njemu grubo vrijeđao javni moral ili možda na zlonamjeren i bezobziran način napadala čast ovoga ili onog pojedinca i sl. Naprotiv. Vrlo se često zastupaju sasvim bezazleni stavovi, nezatna odstupanja od uobičajenog mišljenja tzv. javnog mnijenja, iznosi se dobronamjerna i sasvim umjerena kritika, pa čak i sasvim beznačajni sadržaji, tako da da.nas često uopće ne razumijemo čemu je bila potrebna spomenuta tajanstvenost. Ako su i ovakvi slučajevi posljedica straha, onda se tu očito radilo o nekim izuzetnim prilikama, o subjektivnom procjenjivanju i davanju pretjerane važnosti zastupanom gledištu, ili o kakvim drugim pretjeranim obzirima.

U istu kategoriju nakladničko-tiskarskog kamufliranja od straha pred zakonom treba ubrojiti i neautorizirana ili neovlaštena izdanja, prijevode i preštampanje tuđih djela koja se izdaju bez pravih oznaka u impresumu. Izdavač-kršilac autorskog prava (»knjižni gusar« - kako su ga nazvali u nekim jezicima) i ovdje svjesno taji i skriva svoje ime i porijeklo tiskopisa kako bi izbjegao odgovornost zbog povrede tuđega prava.

Nije uvijek, u svakom konkretnom slučaju, lako zaključiti koji je od naprijed navedenih momenata bio uzrokom nakladničko-tipografskog maskiranja. O pravim razlozima prikrija najviše nam kazuje sadržaj djela. Mnogo je teže, međutim, utvrditi pravoga fizičkog tvorca takva tiskopisa odnosno pravo njegovo porijeklo. Iako bi se na osnovu grafičkih osobina knjige to porijeklo nesumnjivo najpouzdanije moglo odrediti, ipak se taj postupak redovno veoma teško može provesti jer zahtijeva temeljito poznavanje

vanjskog izgleda tiskovina velikog broja presumpivnih suvremenih tiskara, kao i niza detalja iz života autora i izdavača knjige.

Utvrđivanje podataka u impresumu zamaskiranih knjiga dobiva posebno značenje kad se ta problematika postavlja i rješava za potrebe nacionalne bibliografije ili kad se želi tačno utvrditi cjelokupna djelatnost pojedinih tiskara ili nakladnika, njihova angažiranost u ovom ili onom pitanju što ga tretiraju maskirani tiskopisi, moralne i društvene preokupacije koje su im se nametale u njihovu radu, i sl.

A sad ćemo se pobliže osvrnuti na sam oblik izdavačko-tiskarskih kriptonima u maskiranim djelima. Njihov broj i raznolikost prilično su veliki, iako ni izdaleka ne dosežu mnoštvo i raznovrsnost autorskih lažnih imena. Za ilustraciju navest ćemo ovdje samo one vrste koje smatramo kao karakteristične i specifične isključivo za izdavačko-tiskarska maskiranja.

Najefikasniji način da se progonitelji nepoćudnog tiskopisa zavedu na krivi trag u vezi s njegovim grafičko-nakladničkim porijeklom mnogi su izdavači smatrali postupak da u impresumu navedu ime nekoga drugog grada odnosno mjesta ili kraja iz te ili koje druge države. Naročito su se rado uzimala imena onih mjesta u čiju se ortodoksnost nije sumnjalo. Na taj se način postizalo dvoje: stvarala se zabuna jer se traženje kanaliziralo u drugo mjesto, a sam se tiskopis preporučivao publici ugledom citiranog mjesta. (2)

Drugi, još češći slučaj od spomenutoga lažnog ali ipak stvarnog impresuma jest pojava da izdavač odnosno tipograf sam iskonstruira neko novo geografsko ime i da to ime u impresumu navede kao tobožnje mjesto tiska ili naklade. U izmišljanju i oblicima takvih kovanica vladala je, razumije se, najveća sloboda. Neka su imena vrlo originalna; druga su opet načinjena po ugledu na konkretne geografske nazive ili već postojeće tuđe kovanice. Jedan je od najčešćih načina konstruiranja novih imena da se osnovi kojega grčkog ili drugog nomena (najčešće apelativa) doda grčki dočetak *-polis* (tj. grad) odnosno, ako je kovanica stvorena na nekom nacionalnom jeziku, dočetak se uzima iz tog jezika. Takvi su npr. dočeci: *-stadt*, *-burg*, *-ville* i sl. Prema tom novoskovanom imenu mjesta obično se iskonstruira i fiktivno ime tipografa-izdavača, a nerijetko i sama godina. Dobar dio kovanica redovno ima neki dublji smisao; naime, njihov tvorac tim nazivima izražava neki svoj stav i lični odnos prema tiskanom djelu i prema pitanjima koje ono tretira, svoje političko, vjersko, znanstveno uvjerenje, itd. U vezi s tim, to ime već samo po sebi može biti vrlo zanimljivo, bez obzira na to je li zaista potpuno originalno ili je načinjeno prema već postojećim tuđim kovanicama. Neki su skovani podaci u impresumu veoma duhoviti, drugi su sasvim obični, čak i banalni, ima ih ozbiljnih, humorističnih i ironičnih, neki su, kako smo naprijed vidjeli, programatski, tj. imaju određen politički, vjerski, filozofski i sl. smisao, drugi su bez ikakvih primisli, jedni su ukusni, a ima i veoma vulgarnih i opscenih. (3)

Kao treću vrstu specifičnih tiskarsko-nakladničkih metoda pri maskiranju porijekla nekog tiskopisa spomenut ću još jednu, uglavnom u novije doba primjenjivanu, tipografsko-izdavačku kamuflažu koja se smatrala i smatra kao naročito efikasna da se prikriju i zaštite društveno proskribirani tiskopisi. Ta kamuflaža obuhvata ne samo impresum nego čitav naslov jedne knjige. Sastoji se u tome da se knjižni blok inkriminabilnog djela, odnosno čitavo to djelo zajedno sa svojim koricama, umetne u korice nekoga drugog posve neopasnog izdanja koje sa spomenutim tiskopisom nema nikakve veze. Ako se pretpostavlja da ni to ne bi bila sigurna zaštita, preuzme se osim korica još i naslovni list neutralnog tiskopisa, da se tako prevari i svaki onaj eventualni znatiželjnik hoji bi okrenuo korice izdanja (4). Vrhunac je kamuflaže kad se »opasni« tekst ubaci duboko u tekst drugoga, bezazlenog djela, i to bez ikakva isticanja ili posebne naznake. Tada samo upućeni pojedinci odnosno savjesni čitači neutralne knjige mogu pri čitanju naići na maskirani tekst.

Opisanim su metodama zavaravanja razne ilegalne stranke i organizacije, naročito u razdoblju između dva rata, vrlo uspješno pred policijskim vlastima krile svoju prapagandnu literaturu, pa je ona pred očima čuvara poretka dolazila u ruke čitalaca kojima je bila namijenjena.

Iz ovih nekoliko usput nabačenih podataka o osobitostima nakladničko-tiskarskih maskiranih izdanja možemo zaključiti da su djela ove vrste zanimljivo područje bibliografskog istraživanja. Naša se bibliografska literatura, koliko je meni poznato, nije dosad posebno pozabavila takvim fingiranim impresumima, izuzevši jedino slučaj s djelima talijanskog pisca Gregorija Letija na kojima je tiskano da su izišla u Dubrovniku, a zapravo su izdana u Ženevi. (5) Na to ću se u daljem izlaganju još osvrnuti. Naprotiv, strani su bibliografi sistematski istraživali takva prikrivanja, pa je izdano nekoliko opsežnih bibliografija koje tretiraju isključivo maskirana djela te vrste. (6) Za našu bi kulturnu povijest bilo od prvenstvenog interesa da se iznesu one tiskarsko-izdavačke fikcije koje su na ovaj ili na onaj način uže povezane s našim ljudima ili s našom zemljom. Budući da ih ima relativno mnogo, materijal bi se mogao podijeliti u dvije skupine:

a) u skupinu knjiga stranih pisaca na kojima su u impresumima lažno navedena mjesta uzeta iz naših krajeva, a te su knjige - nema nikakve sumnje - tiskane izvan naše zemlje;

b) u skupinu knjiga domaćih pisaca hoje su izišle s naznakom kakva fingiranog mjesta.

U ovom ću članku obraditi neke primjere iz navedene prve skupine. Ovaj popis nipošto nije neka konačna bibliografija takvih maskiranja nego samo nabacivanje problematike i poticaj da se u tom pravcu

traga za daljim primjerima i za njihovim pravilnim objašnjenjima. Drugom prilikom nastojat ćemo se pozabaviti lažnim impresumima na izdanjima naših pisaca.

Prikupljene primjere donosim ovdje abecednim redom prema imcnima fingiranog mjesta, a unutar tih skupina kronološki prema vremenu izdanja pojedinog djela.

BEOGRAD

To sam mjesto našao zabilježeno ukupno tri puta, dva puta na djelima francuskoga i jedanput na djelu njemačkog porijekla. Kao prvu navodim francusku brošuru:

Du partage de la peau d'ours ou Lettres a l'auteur du Reve politique de l'empire ottoman et il l'auteur de Consideratian sur la guerre actuelle des Turcs. Par M. B. D. L. T., ingenieur-geographe du roi, Belgraide, Se trouve a Paris-Cusaac, 1788. 8° 49 str. (7)

To je jedna od mnogih publikacija koje se javljaju u Evropi, počevši negdje od polovice 18. stoljeća (tj. u doba poznatih ratova Rusije i Austrije protiv turske i triju dioba Poljske), u vezi s tzv. »Istočnim pitanjem«. To pitanje, kao što je poznato, sastojalo se u tome koja će od velesila dobiti prevlast na Bliskom istoku i postati nasljednik Turske u njezinim evropskim posjedima. Autor, poznati francuski politički publicist *Louis Brion de La Tour*, protivi se mišljenju nepoznatog pisca citiranih spisa da bi tobože Francuskoj bilo u interesu da Austrija i Rusija raskomadaju Tursku. To ne bi bilo korisno, kaže Brion, čak ni onda kad bi Francuska za to dobila cijeli Egipat i Siriju.

Brionova brošura tiskana je u Parizu. (8) Glavni razlog što je u impresumu navedeno da je izišla u Beogradu vjerojatno je autorova, a možda i nakladnikova, želja da tim navodom samo izlaganje u javnosti dobije što veći stupanj uvjerljivosti, jer, eto knjiga dolazi izravno s balkanskog terena, iz grada koji je upravo u to doba zbog svoje opsade i zauzeća od strane Austrije (Laudon 1787-1788) bio u centru evropskoga javnog interesiranja. U Beogradu ta brošura nikako nije mogla izići već i zbog toga što se prva tiskara javlja u tom gradu tek četrdesetak godina kasnije.

Drugo je djelo bečka publikacija:

Charlatanerien von Wien. Belgrad, 1788. 16° 69 str. (9)

Brošura je izišla u Beču u poznatoj nakladničkoj knjižari Geoga Philippa Wucherera iz druge polovine 18. stoljeća. (10) Knjižica je sitna po opsegu a i po svom sadržaju. To su u punom smislu riječi naklapanja nekoga građanskog »kritičara«, njegove primjedbe i zapažanja o nedostacima, nedosljednostima i anomalijama bečkoga društvenog života. Unatoč velikim naslovima pojedinih poglavlja (isp. npr. Sjemenište. Cenzura, Ured za zdravstvo, Državne tajne, Jezuiti, Sirotinjski dom, Burza, Kazneno zakonodavstvo, Knjižar, Čišćenje grada i dr.), kritika je prilično plitka i bez sadržaja. Zašto se izdavač prikrivao fingiranim impresumom, nije sasvim jasno. Vjerojatno je čak i ovakva kritika u to doba bila službeno nepoželjna..

Treće djelo pod fingiranim imenom Beograda pojavilo se također potkraj 18. stoljeća, u doba kad je zbog ratnih operacija na tom dijelu austrijsko-turske granice taj grad bio u središtu pažnje evropske javnosti. To je djelo:

Almanach de Vincennes ou Le gentil sorcier. Belgrade, 1789. (11) 8⁰.

Taj šaljivo-satirički almanah izišao je zapravo u Parizu. (12) Nepoznati autor ismijava i kritizira prilike u Francuskoj, život tamošnjih salona, dvorske intrige itd. Razlog je skrivanja i ovdje, nesumnjivo, strah od eventualnog progona od strane vlasti. Sjetimo se samo da se knjižica pojavila neposredno pred sam početak revolucije! Ime Beograda izabrano je vjerojatno zbog istih razloga kao i u naprijed navedenim slučajevima. (13)

DALMAZAGO

To izmišljeno ime, skovano prema nazivu naše pokrajine Dalmacije, pojavilo se na publikaciji:

Ragioni della Republica Venetiana contro Uscochi. IN Dalmazago, Per Antonio Boron, 1617. 8⁰ 20 str. (14)

Navedena je knjižica jedan od tiskopisa što su izišli u vrijeme tzv. uskočk:og rata (1615-1617) koji se

vodio između Venecije i austrijskog nadvojvode Ferdinanda zbog senjskih uskoka. Brošura sadrži mletački manifest, na talijanskom jeziku, upućen evropskoj javnosti, gdje se na poznati »objektivni« način brani »pravedna stvar« Venecije u ovom sukobu i sva se krivica za rat svaljuje na uskoke i na austrijski dvor. (15) Ime Dalmazago navedeno je jamačno zato da bi se evropskoj publici, koja nije previše bila upućena u prilike i situaciju na našoj jadranskoj obali, pokazalo kako ovaj promletački spis potječe tobože iz nekakva neutralnog centra na samoj toj obali. I ime fingiranog izdavača, Boron, također je, čini se, načinjeno u vezi s našom zemljom odnosno s karakterističnim vjetrom svjeveroistočnjakom koji puše s dalmatinskoga kopna. Jer talijanski borone znači *buretina*, a bura je vjetar od kojega jenajviše stradao Jadran, naročito sam Senj, ozloglašeni uskočki grad pod Nehajem. Tiskopis je nesumnjivo izišao u Veneciji, a izdanju je kumovala mletačka vlada.

DONJA SLAVONIJA

Opet jedan naziv iz naših krajeva, uzet da se ne kaže pravo ime mjesta. Tu je upotrijebljen naziv čitavoga kraja umjesto jednoga grada. Takav postupak, da se navede ime kraja, pokrajine ili čak države umjesto konkretnoga grada, u maskiranoj književnosti nije rijedak. Primjera imamo već u 15. stoljeću. Knjižica na kojoj se taj naziv pojavio sasvim je nedužna sadržaja; jedina joj je osobitost što je pisana jezikom neuobičajenim u tom kraju. Naslov te knjižice glasi:

Uj modi magyar, selyem-ruha az az magyar es hozza-tartozando orszagoknak a selyem-ereszto bogarakbol kovetkezendo kulonos hasznok es gyarapitasok. Irattatott Sollenghi Karoly. Magyar, Horvath es Sclavonia orszagokban a selyem munkalasanak elso tsaszari 's kiralyi gond viselöje altal. Also Slavoniaban, 1769. m8° 62 str.

U katalogu Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu (16) razriješen je podatak o mjestu štampe u impresumu kao Osijek. Ne znam otkuda katalogizatoru taj podatak, ali ako je tačan, onda bismo ovdje imali jedan od tiskopisa osječke Franjevačke tiskare koja je bila aktivna negdje od 1735. do 1774. godine. Sam nisam imao prilike da izdanja te tiskare usporedim s ovim tiskopisom. Zašto je u impresumu umjesto naziva pravoga mjesta štampe navedena gornja oznaka pokrajine, nije jasno. Možda su na tom inzistirali sami vlasnici tiskare, ne želeći da njihovo ime bude označeno na tiskopisima necrkvenog sadržaja. Djelce inače pripada među one brojne poučne knjižice koje su se pojavile u prosvjetiteljsko marijaterezijansko i josefinsko doba i koje su bile namijenjene u prvom redu prosvjećivanju narodnih masa, naročito u vezi s unapređenjem narodnoga gospodarstva. Te praktične upute, sastavljane i izdavane na poticaj i uz potporu vlasti, izlazile su na jezicima gotovo svih narodnosti koje su živjele na području tadašnje austrougarske države. Među drugim poljoprivrednim granama oko kojih se nastojalo da se u većoj mjeri prošire, bilo je i svilarstvo. Ova je knjižica drugo po redu djelce koje govori o svilarstvu, a koje se u ovo doba pojavilo u Ugarskoj. (Prvo djelo te vrste, od istog autora, dovedenog talijanskog stručnjaka za svilarstvo Karla Sollenghija, prvog nadzornika svilarske proizvodnje u Ugarskoj, izišlo je godinu dana prije u Zagrebu, na hrvatskom jeziku.) (17)

DUBROVNIK

Već je spomenuto da je ime Dubrovnika u 17. stoljeću poslužilo kao uspjeta tiskarsko-nakladnička kamuflaža na dvama djelima »slobodnijeg sadržaja« koja su potekla iz pera talijanskog pamfletiste *Gregorija Letija*. To su djela:

L'amore di Carlo Gonzaga, duca di Mantoa, e della contessa Margarita della Rovere. Scritto da Giulio Capocada [tj. G. Leti]. Ragusa, 1666, i drugo izdanje s oznakom: Ragusa, 1676.

Vita di donna Olimpia Maldachini. Scrita dall'abate Gualdi [tj. G. Leti]. Ragusa, 1667.

Na naslovnoj je stranici u impresumima ovih izdanja tiskano ime Dubrovnika iako su djela zapravo izišla u Ženevi. »Pobožni i kreposni Dubrovnik«, kaže *M. Breyer*, trebalo je da u ovim slučajevima svojim časnim imenom pokrije i zaštiti pamfletističke spise problematične literarne vrijednosti. (18)

Ovdje navodim još dva djela iz druge polovine 18. stoljeća na kojima je također podmetnuto ime toga

našega grada. Prvo djelo glasi:

Prospetto di varie edizioni degli autori classici greci e latini. Trad. dal originale inglese del dr. Eduardo Arvood, corr. ed accresciuto da Maffeo Pinelli. Rhagusi, 1787. 8° (12+ 271+ IX str. (19)

To je drugo izdanje prijevoda djela engleskoga pisca *Edwarda Harwooda* koje je u originalu izišlo pod naslovom: *A view of the various editions of the Greek and Roman classics*. Talijansko izdanje sadrži mnoge ispravke i dopune. Koji je razlog da se izdavač sakrio iza imena našega grada, zaista nije jasno. Prevodilac *M. Pinelli* član je ugledne mletačke tiskarske i bibliofilske obitelji, vlasnik vanredno vrijedne biblioteke probranih izdanja staroklasičnih i drugih zapadnoevropskih pisaca. Prema navodu *Giacoma Morellija* (20) njegov je prijevod veoma hvalio sam pisac, E. Harwood. Prvo izdanje prijevoda izišlo je u Veneciji (1780), a tako isto i treće iz god. 1793. Prema tome, nije bilo nikakva posebnog razloga da se porijeklo tiskopisa u ovom drugom izdanju maskira. Jedino bi objašnjenje moglo biti da pred sobom možda imamo neautorizirano izdanje Pinellijeva prijevoda, pa se gusar-izdavač sklonio preko mora, u luku drevnoga Dubrovnika.

S potpunom sigurnošću možemo reći da djelo nije izišlo u Dubrovniku, jer se taj tiskopis i grafički i papirom i vanjskom opremom znatno razlikuje od svih tiskopisa koji su u to doba izišli u Dubrovniku iz oficine Karla Antuna Occhija, jedine dubrovačke tiskare koja je tada postojala. (21)

Drugo djelo s lažnim podatkom *Ragusi* u impresumu također je talijanski prijevod:

Cosa sia il fanatismo nel dialetto rivoluzionario ossia Della persecuzione suscitata da barbari del secolo diciottesimo contro la religione cristiana ed i suoi ministri. Riflessioni di Gianfrancesco Laharpe. Per la prima volta recate im italiano. Ragusi, 1798. 8° XVI + 218 str. (22)

Gornji napadaj na francusku revoluciju potječe iz pera francuskoga književnika i publiciste *Jeana Franoisa de La Harpea* (1739-1803). U originalu djelo nosi naslov: *Du fanatisme dans la langue revolutionnaire ou, De la persecution suscitee par les barbares du XVIIIe siecle contre la religion chretienne et ses ministres*. La Harpe je od vatrenog pristaše revolucije - pošto je sam nakon pada Robespierrea dopao zatvora - postao ogorčen protivnik novoga poretka te je do kraja života brusio pero protiv revolucije i njezinih filozofskih postavki.

Spomenuti je talijanski prijevod iste godine izišao u drugom izdanju s oznakom fiktivnog mjesta Christianopoli. Prema Parentiju, oba ova talijanska izdanja tiskana su vjerojatno u Milanu. Zašto su se izdavači u impresumu poslužili fingiranim imcnima, a posebice imenom Dubrovnika u prvom izdanju? Mislim da o tom dovoljno govori činjenica što je u to doba osnovana Cisalpinska republika i što je politička situacija u Sjevernoj Italiji bila krajnje nesigurna. Ime Dubrovnika uzeto je vjerojatno zato što je ta aristakratska republika po cijeloj Evropi bila na glasu sa svoga pristajanja uz stari poredak. (23)

GRADEC (GRADAC)

U citiranoj Wellerovoj bibliografiji, sv. I, str. 122, pod god. 1783, našao sam zabilježen ovaj tiskopis:

Dem Fürstbischefe von Laybach abgelegtes und aufrichtiges Glaubeus-bekennniss Hans Michael Vörwetz einer landesfürstlichen Hauptstadt Laybach im Herzogthum Krain Burges. Gradetzi, 1783.

nekom Gradecu koji je podmetnut namjesto drugoga kojega, većeg tiskarskog središta. S obzirom na svoj oblik i na sadržaj koji je vezan s našom zemljom, vrlo je vjerojatno da je ovo geografsko ime uzeto s našega narodnog teritorija. Na području SFRJ postoji sedam naseljenih mjesta toga imena: dva u SR Sloveniji (prvo »v podzemeljski župniji ob Lahinji«, općina Videm-Krško; drugo nedaleko Pivke, općina Postojna), jedno u SR Hrvatskoj (općina Vrbovec) i četiri u SR Makedoniji. Budući da je posrijedi tiskopis u kojem je riječ o ljubljanskom knezu-škofu i o ljubljanskom građaninu, iz kombinacije se mogu isključiti sva ostala mjesta toga imena osim videmkrškoga. Taj je Gradec osim toga bio i najpoznatiji od svih ostalih svojih imenjaka. Njegovo se ime često susreće, počevši od srednjega vijeka pa sve do sredine prošlog stoljeća, u. vezi s feudalnim gospodarima i posjednicima tamošnjega kraja. (24) Djelo nisam imao u ruci pa ne mogu ništa pobliže kazati o njegovu sadržaju, o njegovu autoru, kao ni o mjestu gdje je zapravo tiskano. Knez-škof koji se spominje u naslovu vjerojatno je ljubljanski biskup Karl von Herberstein (1769-1787).

KORČULA

I u Welleru i u Parentiju (25) je registrirano je iz prve polovine 18. stoljeća jedno kraće djelo na latinskom jeziku kojemu je u impresumu označena naša Korčula odnosno njezin latinski naziv: Corcyra Nigra. Evo opisa te knjižice kako ga nalazimo u citiranim priručnicima:

Schmidt Georgius M. D. ad clarissimum dominum Theodorum Senachi; M. D. Corcyrae Nigrae, 1725. 8° 21 str.

Autor knjižice veronski je književnik *dr. Maria Zanini*. Ali pisac, kako vidimo, tiskopis nije objelodanio pod vlastitim imenom nego pod pseudonimom Georgius Schmidt. Djelo sadrži pismo upućeno njegovu znanu i prijatelju Teodoru Senachiju. Zanini nastoji dokazati da bi njegov prijatelj dobro bio postupio da se držao uputa arapskih liječnika (*incruentis auxiliis agere*) kad je jednom liječio čir u uhu pacijenta koji je od te bolesti umro. Zanimljivo je da autor u tom pismu sam sebe naziva »Dalmata, Corcyrae Nigrae medicus ordinarius« i da se uporno ispričava za svoj latinski jezik u koji se možda miješaju »Illyricae voces«. (26) Ne bih mogao reći koji je razlog spomenutom maskiranju. Djelo, međutim, ni u kojem slučaju nije moglo izići u Korčuli, jer u to doba tamo nema tiskare. Weller i Parenti misle da je to mletački tiskopis. Kako je izdavač došao na misao da u impresumu navede ime naše Korčule, potrebno je još istraživati. Da je to upravo jadranska Korčula, a ne možda grčki otok Krf, koji se latinski također nazivao Corcyra, zaključujemo po dodatku Nigra, tj. Crna, koji se već od staroga vijeka pridavao isključivo našem otoku.

L JUBLJANA

Medu domaćim gradovima čije je ime poslužilo za nakladničko-tipografsku kamuflažu nalazi se i Ljubljana. Navođenje imena toga grada kao fingiranog mjesta izdanja povezano je s glasovitim »ratom teologa« koji se vodio - što otvoreno, što potajno - više od stotinu godina (od druge polovine 17. stoljeća pa sve do početka 19. stoljeća., između pristaša i protivnika tzv. probabilizma, filozofsko-etičkog stajališta o relativnoj vrijednosti naše spoznaje i naših čina. Stav probabilizma zastupali su uglavnom isusovci, a protivnici i pobijači bili su dominikanci, zatim jansenisti, Louvainsko sveučilište, pa neki istaknutiji pisci, kao Pascal i dr. Prvi otvoreni, direktni napadaj izvršio je dominikanac *Daniele Concina* (1687-1756) svojim djelom *Storia del probabilismo e del rigorismo*, Lucca, 1743. U toj borbi, koja nije bila bez zagržljivosti i gorčine, (27) velik je broj djela izišao anonimno ili pod pseudonimima pisaca, kao i s izmišljenim imenima mjesta izdanja, tiskara i nakladnika. Tako se, eto, dogodilo da su se dva takva djela pojavila pod fingiranim imenorn grada Ljubljane. Evo bibliografskog opisa tih djela:

Lettere di Eugenio Apologista delle dissertazioni Della storia del probabilismo e del rigorismo a un collega del p. Daniele Concina, con un Saggio di avvertimenti sopra l'opera medesima e confutazioni. Lubiana, 1745. 4° 632 str.

Saggio di avvertimenti sopra l'opera del p. Concina intitolata »Della storia del probabilismo e del rigorismo, dissertazioni teologiche, morali e critiche . . . « presntato a' lettori della medesima affinche la leggano con maggior utilita. Lubiana, 1745. 4° 308 str. + Index.

Prema Backer-Sommervogelu (28) prvo je djelo rad talijanskog isusovca *Gaspara Gagne* (1686-1755), a drugo talijanskog isusovca *Giovannija Francesca Richelmija* (1679-1751). Prema istoj bibliografiji oba su djela izišla u Mlecima kod poznatog mletačkog tiskara i nakladnika Andreje Poletija. Ta su se dva isusovačka pisca u impresumima lažno poslužila imenom Ljubljane, vjerojatno zbog toga što se tu u to doba nalazio jedan od važnijih centara njihova reda.

MORLAKIJA

I opet jedno ime iz domaćih strana, naziv što su ga svojedobno skovali Talijani i njime nazvali naš suri Velebit i morski kanal ispod te planine. (29) U tom je kraju tobože 1619. godine izišlo jedno heraldičko djelo na talijanskom jeziku. Naslov tog tiskopisa prema Cicogninoj bibliografiji (30) glasi:

Lettera di scorso sopra l'impresa dell'iuustrissimo et eccelentissimo capitan generale Veniero procuratore. Di P. academico B. »Satis, con~scientia, facti«. In Morlaha, Per Sonaus Beronus, XI, CI; CIX.

O čemu se zapravo radi i kako je došlo do upotrebe naziva ovoga kraja na stranom tiskopisu? Među raznim došljacima iz Venecije koji su dolazili il Dalmaciju za vrijeme mletačke vladavine tražeći tu

uhljebljenja na visokim položajima crkvenoga ili vojno-upravnog karaktera spominju se i neki članovi mletačke patricijske obitelji Venier. Tako su iz te obitelji poznata tri zadarska nadbiskupa, više vojnih zapovjednika i drugih javnih funkcionera. Za svoje zasluge prema *Serenissimi in finibus infidelium* dobivaju Venieri kao feud dic; obale na unutrašnjem dijelu Velebitskoga ili Podgorskog kanala i tu grade sebi utvrđeni dvorac, tzv. Castel-Venier, iz kojega će se kasnije razviti današnje naselje Vinjerac. Venierov dvorac prelazio je iz mletačkih u turske ruke i obratno, pa je stoga po naredbi mletačke vlade porušen. Ponovo su ga god. 1657. sa zemljom spravili Turci. Ako imamo pred očima te historijske činjenice, lako ćemo razumjeti zašto je u navedenoj knjižici, u kojoj se govori o mletačkom admiralu *Lorenzu Venieru* i o geslu što ga je imao na svom grbu na admiralskoj galiji, (31) kao ime mjesta izdanja u maskiranom impresumu naveden naziv Morlaha. Knjižicu nisam imao u rukama pa ne mogu ništa poblizje reći o njezinu sadržaju ni o razlozima maskiranja impresuma.

OBROVAC

Ovo je drugo ime iz šire zadarske krajine koje je upotrijebljeno da bi se kamuflirao jedan strani tiskopis. Evo naslova toga djela:

Dialogo della bella creanza delle donne. De lo Stordito intronato. Stampata in Brouazzo, Per dispetto d'un asnazzo, 1540. 8° 39. str. (32)

Pod gornjim, neobičnim pseudonimom (Smeteni smušenjak) krije se *Alessandro Gregorio Piccolomini* (1508-1578), talijanski književnik, prevodilac i filozof, prilično uvažena ličnost u talijanskoj literaturi 16. stoljeća. Kako je autor bio crkvena ličnost, profesor teologije, pa čak i naslovni biskup Patrasa, a u spomenutom se djelu na živ i vrlo frivolan način opisuje prizor zavodjenja jedne žene, shvatljivo je da je bilo dovoljno razloga za kamufliranje iza fingiranih imena i naziva. Kako to da je autor za svoju kamuflažu izabrao baš ime malo poznatoga dalmatinskoga gradića Obrovca? (33) To bi se možda moglo protumačiti ovako: Piccolomini su, kao čovjeku rođenu u Sieni koji je osim toga dulje vremena živio u Padovi, zasigurno bile vrlo dobro poznate vijesti što su iz Zadra stizale u Mletke o suvremenim provalama Turaka u sjevernu Dalmaciju i o borbama za pojedina tamošnja mjesta. Među imenima što su se spominjala bio je svakako i Obrovac, koji je nekoliko godina prije izlaska ove knjige pao pod Turke, ali u njegovoj su se okolici još povremeno vodile borbe. Od 1527. Obrovac ostaje u vlasti Turaka punih stotinu i dvadeset godina. Prema iznesenom djelu ni u kom slučaju nije moglo izići u tom gradiću, jer to mjesto ne samo što nikada nije imalo tiskaru nego je u navedeno vrijeme bilo u turskim rukama. Nije isključeno da je ime Brovazzo došlo u impresumu pukim slučajem, tj. zato da se rimuje s podatkom koji je naveden iza njega (*Per d.spetto d'un asnazzo*, tj. za inat nekom magarčini). Parenti tvrdi da je djelo tiskano u Veneciji kod tamošnjeg tiskara Cravenne.

RIJEKA

Kao posljednji primjer kako su se imena naših mjesta u fingiranim impresumima javljala na tiskopisima stranoga porijekla, spominjem malu knjižicu na kojoj je navedeno ime grada Rijeke, a zapravo se vrlo vjerojatno radi o bečkom izdanju. Evo prijepisa naslovne strane te knjižice:

Etwas von einem Manne nach der alten Welt. Fiume, 1782. 8° 31 str. (Got.) (34)

Djelce je anonimno. Neznatno opsegom a i sadržajem. To je spis jednoga »staromodnog« (tako pisac sam sebe naziva) Bečlije koji hoće da iznese kritiku nekih negativnih pojava suvremenog mu društva, a naročito da se osvrne na pisanje niza brošura koje su objavljene u njegovu doba. Zbog ideja zastupanih u tim brošurama žestoko se obara na pretjeranu slobodu štampe. Brani opravdanost kršćanskog vjerovanja. Po njegovim riječima, kršćansko se učenje u svemu slaže s prirodnim pravom i prirodnim zakonima. Uzroci razlaza kršćanskih crkava jesu: oholost, pohlepa i sebičnost. Kad bi se provele reforme u duhu prvobitnoga kršćanstva, postojala bi mogućnost da se te crkve ponovo sjedine.

Da je knjižica zaista izišla u Beču, govori odsjek na str. 6 gdje autor općenito karakterizira »tzv. brošure«, pa doslovce kaže: »Diese sind entweder gelehrte oder wenigstens gelehrt scheinende Aufsätze, Entwürfe, Verbesserungen in Staats-Finanz- und Religionswesen, oder es sind unbedeutende Geburte des hier in Wien zu stark eingerissenen Müsiggangs«.

Nisam imao priliku da taj tiskopis isporidim sa suvremenim izdanjima riječke štamparije Lovre

Karletzskoga. Ako je tačno nagadanje Wellerovo, a i ove naše konstatacije o Beču kao mjestu izdanja, onda ni ovaj tiskopis, iako se u impresumu navodi ime našega grada, ne pripada u hrvatsku nacionalnu bibliografiju. Čini se da je izdavač, navodeći ime grada Fiume, htio sakriti pravo porijeklo jer se bojao eventualnog progona tadašnjih vlasti kojima su katkada ovakve »staromodne izjave« iako su bile pune lojalnosti i državotvornosti, znale biti zazorne.

Na kraju, upozorio bih još da se u citiranim bibliografijama na više mjesta spominju tiskopisi kojima u impresumu kao toponimi dolaze imena mjesta: Epidaurus, Libourne i Lissa. Ali ti nazivi nemaju ništa zajedničkoga s našim Cavtatom ili možda s Dubrovnikom, a tako isto ni s našom Liburnijom i Visom, jer se svi registrirani slučajevi s Epidaurusom tiču grčkoga grada Epidaura na Peloponezu (dokaz je za to što su to uvijek neka medicinska djela, a grčki se Epidaur isticao svojim hramom posvećenim Asklepiju ili Eskulapu, prema staroklasičnoj mitologiji bogu liječništva!); Libourne ili Liburni talijanski je grad Livorno (da je to zaista pokrajina Liburnija, riječ bi imala drugu gramatičku konstrukciju!), a Lissa je istoimeni njemački grad, a ne naš Vis (svi zabilježeni tiskopisi potječu s njemačkog terena!).

Isto tako pretpostavljam da se ni naziv Giustinianopoli, koji je naveden u impresumu tiskopisa: Zaccaria, Francesco Antonio. Rendete a Cesare quei che e di Cesare osia Il diritto dei sovrani sulla religione rivendicato della storia. Giustinianopoli, 1797, (35) ne odnosi na istarski grad Koper, jer njegov talijanski naziv glasi Giustinopoli (lat. Justinopolis, prema imenu bizantskog cara Justina II, 565-578, koji je dao podignuti kopnenu utvrdu u tom gradu). Ime Giustinianopoli stvoreno je vjerojatno po imenu drugoga grčkoga cara, velikog zakonodavca Justinijana (tal. Giustiniano, 527-565) ili možda prema, riječi giustizia, giusto ili sl. To više odgovara sadržaju samoga djela u kojem se raspravlja isključivo o jednom pravnom problemu.

Resume

ADRESSES BIBLIOGRAPHIQUES FEINTES PORTANT LES NOMS PROVENANT DU TERRITOIRE YOUGOSLAVE

Quelques exemples

En donnant tout d'abord un aperçu general sur les genres divers des supercheres litteraires, l'auteur tourne son attention au groupe de celles masquant les lieux : d'impression ou d'edition.

Les motifs de cette dissimulation sont differents et l'auteur nous en donne quelques raisons: 1) indolence, desinterressement ou modestie de l'editeur ou de l'imprimeur 2) calcul de l'auteur ou speculation commerciale de l'editeur ou de l'imprimeur 3) desir d'impressionner le public, de l'amuser, de le faire rire, de susciter un interet plus vif etc. d) precaution ou mieux dire peur des repressailles, le cas le plus frequent,

Cette categorie de supercheres litteraires : se sert souvent: d'un autre nom du lieu d'impression ou d'edition se trouvant dans le meme pays ou a l'etranger; d'un nom geographique souvent invente en ajoutant le suffixe grec - polis ou lets suffixes analogues - ville, - bourg, - stadt etc. aux noms communs ou aux noms propres; d'insertion d'un texte proscrit soit sous la couverture d'un livre anodin, soit dans le corps meme du texte.

Les adresses bibliographiques clandestines pouvant interesser la bibliographie et l'histoire litteraire yougoslave, l'auteur a partage en deux groupes: ouvrages des ecrivains etrangers qui portent des faux lieux d'impression ou d'edition de provenance yougoslave; ouvrages des ecrivains yougoslaves qui portant des faux lieux d'impression ou d'edition tout a fait inventes.

Pour stimuler les recherches dans ce domaine interessant, l'auteur decrit quatorze exemples du premier groupe.

1 Isp.: a) zbirku pseudonima koja izlazi gotove u svakom broju stručnog bibliotekarskog časopisa Bibliotekar u Beogradu, počevši od 1948. godine do danas, pod naslovima: »O našim pseudonimima«, »Zbirka naših pseudonima«, »Prilozi zbirci naših pseudonima«, »Dodatak zbirci naših pseudonima«, glavni je sabirač evo zbirke M. N. Kovačević, a pojedini dodaci potječu od drugih suradnika, npr. od P. Šoća, Lj. Nikića i dr.;

b) Marcel Vidačić i Marko Orešković. Pseudonimi, šifre i. znakovi. pisaca iz hrvatske književnosti. Zagreb, 1951. (P. o. iz Građe za povijest književnosti hrvatske, knj. 21);

c) Zbirku razriješenih pseudonima, inicijala, šifara. itd. koja se izrađuje u Jugoslavenskom Leksikografskom zavodu u Zagrebu (dosad 33 kutije s nekih 80.000 jedinica).

2 Isp. kod autorskih kriptonima analogan slučaj podmetanja vlastitog djela nekome drugom prizatom i uvaženom piscu.

3 Kad se podmeću stvarna imena, uzimaju se ne samo geografski nazivi iz iste zemlje ili njoj susjednih država nego gotovo još više iz udaljenijih pa i sasvim dalekih i egzotičnih krajeva. Zato na evropskom tiskopisu često susrećemo najneočekivanija imena iz američkih azijskih i afričkih zemalja. Također se rado uzimaju geografska imena i pojmovi iz Biblije i iz staroklasičnog svijeta (npr. Babilone; Getrackt zu Bettlahem bey dem Flus Nil (!); Jerusalem, in Koenig Herodis Hoff-Buchdruckerey; Au Mont-Sinai: En Arcadie; Chez Esope; Gnide; Helicone, iuxta Parnassum; Chez Minos; Paphos, in Amors Druckerei; Sybaris i sl.).

Upotrebljavaju se i različite zagonetke, igre riječi i sl. (npr. Sirap == Paris!).

Evropski, a i drugi gradovi i nazivi često dolaze u ustalim dijelovima impresuma s raznim aluzijama, s ironičnim, šaljivim i sl. dodacima (npr. Imprime a cent lieues de la Bastille a trois cent lieues des Presides a cinq lieues des cordons a mille lieues de la Siberie; Leidae, anno post eiectam Themidem primo; London, by Reason and Liberty; Rotterdam, Richard sans peur Amborse, l'an du cocuage d'Adam; Aux Enfers, chez Moromon imprimeur du Diable; in officina Filiae temporis et magistræ stultorum; Griinfeld, in der Friihlings-Druckerey zum Papagey; Imprimerie de la Liberte en desert; Im Monde, bei Montgolfier und Elanchard; In Nessun luogo, l'anno 1000700702; Partout et pour tous les temps, itd.).

Od kovanica sa standardnim dočecima (-polis, -burg, -stadt, -villa i dr.) spomenuo bih samo neke: Aletopoli; Anopolis~ Bibliopolis; Concordopolis; Criticopolis; Friedberg; Hohnstadt, auf Kosten der Leer- und Querkopfe; Libreville; Mikromegalopolis; Moropolis, 000000; Mystificatopolis; Philanthropolis; Politicopolis; Utopolis; Vraibourg, aux depens des calomniateurs, adulateurs et comp.; Waldburg, Reinecke Fuchs; Warheitsburg i sl.

4 Navodim nekoliko takvih ljevičarskih publikacija koje se čuvaju u Nacionalnoj sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu: D. Z. Manuilski. Referat na VII svjet. kongresu Kominterne 17. VIII 1935. Rezultati socijalističke izgradnje u SSSR. (Bez mj. i god.) 16° 51 str. -- Omotni naslov: Ashdown. Kroz izvanjski ured. Zagreb, Nakl. J. Merhauta, 1922. (Moderna kriminalistička biblioteka sv. 6); M. Kedrov i B. Vasilev. Lenjin kao konspirator. prev. s ruskog. (Bez mj. i god.) 16° 95 str. (Radničko-seljačka biblioteka »Borba, br. 1, 1936). -- Omotni naslov: Benković, Vojislav. Veliki organizator. (Bez mj. i god.); Georgi Dimitrov, Referat na VII kongresu Kominterne. Ofenziva fašizma i zadaće komunističke internacionale u borbi za jedinstvo radničke klase protiv fašizma. (Bez mj. i god.) 16° 103 str. - Omotni naslov: Chudoba, Blanka. Uskrsna pisanica. Zagreb, J. Sokel, (1934). (Mala kazališna biblioteka, br. 2); Položaj u zemlji i zadaća KPJ. (Odluka plenuma CK od aprila 1936) (Bez mj. i god.) 16° 30 str. Omotni naslov: Kako se čisti kukolj. Zagreb, 1936; Odluke VII Kongresa Komunističke internacionale. Bez mj. i god.) 16° 64 str. -- Omotni naslov Kesterčanek, Vladimir. Kratak pregled povijesti stenografije. Sarajevo, J. Savić, 1935.

5 Isp. Petar Kolendić. Prvi dubrovački štampari, (Dubrovnik, 16/1907, br. 34, str. 1); Mirko Breyer. Prilozi povijesti dubrovačkog štamparstva . . . (Zbornik iz dubrovačke prošlosti, posvećen M. Rešetar. Zagreb 1931, str. 341. i d.).

6 Isp. npr. djela: Emil Weiler. Die falschen und fingierten Druckorte. Leipzig, 1864. Bd. 1-3; Pierre Gustave Brunet. Imprimeurs imaginaires et libraires supposes. Etude bibliographique suivie de recherches sur quelques ouvrages imprimés avec des indications fictives de lieux ou avec des dates singulieres. Paris, 1866; Joseph Marie Querard. Les supercheres littéraires dévoilées, 3e ed. Paris, 1869--1870. T. 1-3; William Cushing. Anonyms: a dictionary of revealed authorship. Cambridge, 1889, pretisk. London, 1890; Isti: Initials and pseudonyms: a dictionary of literary disguises. New York, 1885, pretisk. London, 1880; William Prideaux Courtney. The secrets of our national literature. London, 1908; Marino Parenti. Dizionario di luoghi di stampa falsi, inventati e supposti. Firenze, 1951. .

7 Bibliotheque nationale, Paris; sign. J. 12.241.

8 Weller, o. c., sv. II, str. 237; Catalogue general de la Bibliotheque nationale. Paris, 1904, T. 19 st. 823.

9 Opisano prema primjerku u Oesterreichische National-Bibliothek, Wien.

10 Weller, o. c., sv. I, str. 137.

11 Opisano prema primjerku Bibliotheque nationale u Parizu.

12 Weller, o. c., sv. II, str. 239.

13 Kad je već riječ o Beogradu kao mjestu koje je poslužilo za literarne mistifikacije javnosti, mislim da se ovdje može spomenuti, iako možda direktno ovamo ne pripada, poznata mistifikacija francuskog oficira i književnika Francois Nodota u 17. stoljeću, to jest tobožnje otkriće potpunog teksta glasovitoga satiričkog romana rimskoga pisca Petronija Arbitra »Saturae« ili »Satyricon«, tj. Satirične pripovijesti. To djelo, kojega je sačuvana otprilike četvrtina, Nodot je sam dopunio na latinskom jeziku i onda izdao taj »original« i njegov francuski »prijevod«, tvrdeći da je original pronaden u Beogradu (Albae Graecae odnosno a Bellegrade) godine 1688. kad je grad bio oslobođen od Turaka. Mistifikacija je brzo otkrivena.

U katalogu Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu 16 razriješen je podatak o mjestu štampe u impresumu kao Osijek. Ne znam odakuda kata Unatoč tome Nodotova je »dopuna« (u nauci nazvana »Supplementa Nodotiana«) ostala vrlo popularna. Od svoje pojave (1691) pa sve do našega doba ona se uz autentični stari tekst ponovo preštamovala kao najuspjelija dopuna tog antičkoga literarnog

torza. Meni je, npr., poznato više od sedamnaest izdanja toga djela koja su izišla između 1691. i 1910. U prvim izdanjima svoga falsifikata Nodot se još nije otkrio, nego se poslužio igrom riječi na latinskom jeziku aludirajući na svoje ime (»Nodi solvuntur a Nodo«, tj, Čvorove razrješava Čvor) i time izdaleka dao naslutiti autora. U vezi s pitanjem zašto je francuski pisac izabrao baš ime Beograda kao mjesta svoje mistifikacije, držim da je on to po svoj prilici učinio analogno suvremenom pronalasku budimskog fragmenta Petronija koji je zaista nađen u Budimu nakon oslobođenja od Turaka.

14 Isp. u Nacionalnoj sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu; sign. 7163.

15 Uskoci se nazivaju »scelerata gente«. Venecija je, tvrdi se u tom spisu, došla do svojih posjeda na istočnoj obali Jadrana »non per ambitione ne per avidita di regnare, ma perche li popoli liberi, invitati dal suo moderato governo, spontaneamente soli ano resi . . . itd. « u tom smislu. U spomenutom primjerku Nacionalne sveučilišne biblioteke u Zagrebu neka je suvremena ruha na rubu uz ovaj tekst zabilježila karakterističnu napomenu: »Si siano«!

16 Sign. 43.648.

17 Kratek navuk illiti vuputjenje kak dudovo belo drevo zaszagyati y cherveki szvilu delajuchi hranitisze moraju. Vu Zagrebu, Po factoru A. Jandera, 1768.

18 M. Breyer, o. c.; isp. o tome našu bilješku br. 5.

19 Nacionalna sveučilišna biblioteka, Zagreb; sign. 38.244.

20 Jacobus Morelli. Bibliotheca Maphaei Pinelli Veneti. Venetiis, 1787. T 1, str. VII-VIII.

21 U popisu izdanja ove tiskare što ga je objelodanio Žarko Muljačić u članku: O prvoj dubrovačkoj tiskari. Dubrovnik, 1956. (P. o, iz: Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 4-5/1956, str. 603-607) navode se u godini 1787. u sve tri edicije Occhija, ali ni jedna od njih nije gornji tiskopis.

22 Nacionalna sveučilišna biblioteka, Zagreb; sign. 37.172.

23 Neće biti zgoroga da se ovdje odmah popravi jedna očita tiskarska greška koja se uvukla u citirano Parentijevo djelo, a koja bi čitaoce mogla zavesti u bludnju. U tom je, naime, djelu, na str. 175, pod općim naslovom REGUSEA (sic!), registrirana i ova jedinica: »Il divorzio celeste cagionato dalle dissolutezze della sposa romana e consacrata alla simplicita de' scropolosi christiani . . . In Ragusea, Appresso Vinigiano Cipretti, 1769«. Ali ta knjiga nema nikakve veze ni s našom ni s bilo kojom drugom Ragusom, jer, kako sam se uvjerio na vlastite oči, ime mjesta glasi u impresumu na toj knjizi - Regunea!

24 Među ostalima to je mjesto dugo vremena (od polovine 17. stoljeća do 1852.) držala plemićka obitelj Gusića recte Gušića, potomaka hrvatskog praplemstva iz Like. Govoreći, potkraj 17. stoljeća o tom Gradecu u svom djelu »Die Ehre des Herzogthums Krain«, sv. III, str. 212- 13, Valvasor doslovce kaže ovo: »Vorzeiten rechnet man dieses Ort zu den Windischen March, jetzo gehort es zu Mittel-Crain, insgemein aber rechnet mans zu Krabaten, weil die Sprache und Tracht krabatisch ist«. Valvasor na tom mjestu donosi i sliku dvora u Gradecu, bakrorez Pavla Rittera Vitezovića.

25 Weller, o. c., sv. I, str. 293; Parenti, o. c., str. 61.

26 Opis djela daje se prema primjerku Marciane u Veneciji.

27 »La guerre ne fut sans amertume, et la morale s' en trouva plus d'une fois compromise dans ces plaidoyers faits pour elle«, kaže Sommervogel (Bibliothèque de la Compagnie de Jesus. Bruxelles-Paris. 1890-1909, T. V. st. 1786. s. v. Noceti).

28 O. c., t. 3, st. 1100, t. 6, st. 1814-1815. Isp. još i Parenti, o. c., str. 134.

29 Naziv Morlak (Morlacco) i ostale talijanske izvedenice od njega načinjen je negdje u 15. stoljeću prema grčkoj riječi Maurovlahos, tj. Crni Vlah; to je ime kojim su Grci u srednjem vijeku nazivali vlaške stočare koji su se sa svojom stokom povlačili po balkanskim planinama. Kad je za vrijeme turskih osvajanja stanovništvo iz unutrašnjosti naših krajeva počelo bježati u Primorje (u tzv. Mletačku Dalmaciju i Istru), Mlečani su tim imenom stali nazivati bez razlike sve stanovništvo koje je dolazilo sa zemljišta ugroženog od Turaka, bilo ono vlaško ili slavensko. Spomenuta bježanja najčešće su se vršila s velebitskih planina, jer je tu najlakše bilo izbjeći kontrolu i progon Turaka. Poradi toga posebice je upravo Velebit bio prozvan imenom Morlacca (misli se: montagna, tj. Morovlaška planina ili Morlakija), a sam kanal ispod te planine, kao što smo rekli, dobio je ime Canal della Morlacca.

30 Emanuele Antonio Cicogna. Saggio di bibliografia veneziana. Venezia, 1847, str. 512, br. 3916. Isp. još i: Biblioteca Marciana, Venezia; sign. 2079⁴. i 2100.³

31 Na grbu su bila prikazana dva lava kako drže zaularena divljeg; konja, s napisom. Furoris domitor.

32 Bibliotheque nationale, - Paris; sign. Z 16922; Parenti, o. c., str. 40.

33 Ime ovog mjesta susrećemo u sredovječnim latinskim ispravama i na talijanskim izvorima u različitim oblicima: Abravizo, Bravizo, Brauzo, Obbrovizo, Obbrovazzo, Brovazzo i sl. Ime je slavenskog porijekla, ali nije - kao što se obično misli - izvedeno prema etniku Obri (tj. Avari) nego dolazi od starinske riječi obrov, tj. opkop, utvrda, nasip.

34 Služio sam se primjerkom Oestererichische National Bibliothek u Beču. Isp. Weller, o. c. sv. I, str. 118.

35 Parenti, o. c., str. 101.